

Hafif Düzeyde Zihinsel Engelli Ergenlerde Yaşam Doymu Ve Okula Bağlanma Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Gizem Yağmur DEĞİRMENCI * Duyan MAĞDEN **

Öz: Bireyin kendi yaşamı ile ilgili olarak sahip olduğu düşünce ve tutumlar yaşam doymu olarak adlandırılır. Yaşam doymu birçok faktörden etkilenebilmektedir. Özellikle ergenlik çağında akranlar ve okul büyük ölçüde yaşam doymuna etki eder. Bu araştırmanın amacı hafif düzeyde zihinsel engeli bulunan ergenlerin yaşam doymu ve okula bağlanmaları arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Araştırmanın evrenini Ankara ilinde iş okullarına devam eden ergenlik dönemindeki hafif düzeyde zihinsel engeli bulunan bireyler oluşturmaktadır. Örneklem ise Ankara ili Mamak ilçesinde bulunan bir iş okulunda eğitim alan hafif düzeyde zihinsel engeli bulunan ergenlik çağındaki 46 birey oluşturmaktadır. Araştırmaya dahil edilen ergenlere ait yaşam doymunu belirlemek amacıyla Çokboyutlu Öğrenci Yaşam Doymu Ölçeği, okula bağlanma durumlarını belirlemek amacıyla Çocuk ve Ergenler İçin Okula Bağlanma Ölçeği kullanılmıştır. Elde edilen verilerin analizinde frekans ve yüzde hesaplamaları ile t-testi kullanılmıştır. Araştırma bulgularına göre okula bağlanmanın her alt boyutta cinsiyet ile anlamlı olarak farklılık gösterdiği yönündedir. Öğretmene bağlanma ile benlik, okul ve arkadaş doymu arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Öğretmene bağlanma ile çevre ve aile doymu arasında ise anlamlı bir ilişki saptanmamıştır.

Anahtar Sözcükler: yaşam doymu, okula bağlanma, engellilik, ergenlik, arkadaşlık, okul ilişkileri, adölesan

An Examination of the Relationship between Life Satisfaction and Attachment to School Adolescents Who with Mild Disability

Abstract: Life satisfaction is defined what person' ideas and attitudes about own life. It can be influenced by many factors. Especially in puberty, peers and school atmosphere affects to it. This study aims that examination of the relationship between life satisfaction and attachment to school adolescent who with mild mental disability. The universe of this research is comprised of students studying at vocational high schools in Ankara. A sample of the research is comprised of 46 students who have mild disability that was selected from a vocational high school at Mamak. Multidimensional Student's Life Satisfaction Scale and The Scale For Children And Adolescents To Attachment School has been employed to obtain research. Frequencies, percent, and t-test were used for statistical analyses. The results obtained in this study are as follows: attach the school differs between the sexes and attach with teacher self, school, and friends satisfaction has a significant relationship. To attach with the teacher, environmental, and family satisfaction a significant relationship between was not detected.

Keywords: life satisfaction, attachment to school, disability, adolescence, friendship, school, relationships, adolescent

* Arş.Gör., Hacettepe Üniversitesi- Çocuk Gelişimi Bölümü, Ankara, Türkiye, gytuncer@gmail.com

** Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi- Çocuk Gelişimi Bölümü, Ankara, Türkiye, dmagden@hacettepe.edu.tr

Ergenliğe ilk adım biyolojik değişimler ile başlamakta olup, bütün gelişim alanlarında birçok gelişimin olduğu bir yaşam dönemidir. Gerek aile ilişkilerinin devam ettiği gerekse akran ilişkilerinin önem kazandığı ve bireyin sosyalleşerek toplumsal hayata katıldığı bir dönemdir (Cüceloğlu, 2006; Yavuzer, 1996). Ergenlik dönemi değişim ve gelişimin yanında karmaşıklığı da beraberinde getiren bir dönem olma özelliği taşır. Birey birden çok biyolojik ve sosyolojik değişim gösterir. Çocukluk yıllarından yetişkinlik yıllarına geçiş yapar (Smith, Cowie, & Blades, 2003).

Ergenler akranlarıyla ilişkiler kurmak ve geliştirmek konusunda birbirinden farklı özellikler sergilerler. Kurulan bu ilişkinin kalitesini etkileyen temel durumlardan biri bireyin bebeklik yıllarından getirdiği bağlanmaya ilişkin geçmişi. Ainsworth (1978), bağlanmayı bireyin hayatındaki ve yakınındaki diğer kişilere karşı geliştirilen, bu yolla olumlu duygusal doyum sağlanan bir bağ olarak tanımlamıştır (akt. Goldberg, 2000).

Bebeklik dönemindeki güvensiz bağlanan bireylerin ilerleyen yıllarda problem davranışlar sergilemekte güvenli bağlananlara göre daha riskli oldukları görülmektedir (Perry, 1996). Yine ergenlik yıllarındaki saldırganlık ve şiddete başvurma gibi problem davranışların ve arkadaşlar ile olumlu ilişkiler kuramamanın güvensiz bağlanma ile ilişkili olduğunu bildiren araştırma sonuçları bulunmaktadır (Bowlby, 1969, 1973; Doyle & Markiewicz, 2005; Karavasilis, Doyle, & Markiewicz, 2003; Steinberg, 2007).

Yetişkin bireyler kadar çocuk ve ergenlik dönemindeki gençlerin öznel iyi oluş durumlarına ilişkin araştırma ve ilginin artması ile bağlanmanın türleri ve önemi de açığa çıkmaya başlamıştır. Artık sadece anne ya da bakım verene bağlanma değil, okula, öğretmene ve akarana bağlanmanın da öznel iyi oluşta önemli bir faktör olarak işlev gördüğü düşünülmektedir.

Okula bağlanmanın, bakım verene güvenli bağlanma durumunda da olduğu gibi, davranışsal ve duygusal olarak problem davranışlarla ilişkili olmanın yanında, akademik başarı ile de bağlantılı olduğuna ilişkin bulgular bulunmaktadır (Way, Reddy, & Rhodes, 2007; You, et al., 2008). Tıpkı okul ve akranlara bağlanmanın sonuçları gibi öğretmene bağlanma da öğrencilerin öznel iyi oluşları ile ilişkilidir (Davis, 2006). Okula, akarana, öğretmene bağlanmanın etkileri bir araya gelerek çok daha büyük bir kavram olan yaşam doyumuna etki etmektedir. Yaşam doyumunu kişinin yaşamı ile olarak tüm alanlardaki değerlendirmesidir (Diener, Suh, Lucas, & Smith, 1999).

Engelli bireyler ile yapılan araştırma sonuçlarından bazıları (Santilli, Nota, Ginevra, & Soresi, 2014; Schmidt et al., 2015; Smedema et al., 2015) göstermektedir ki bireyin engelliliğine bakış açısı, yaşam doyumunu etkilemede oldukça fazla öneme sahiptir (Chong, Mackey, Broadbent, & Stott, 2012). Pavot, Dinneri Colvin ve Sandik (1991)'e göre yaşam doyumunu bir bireyin genel olarak yaşamını, aile, okul ve arkadaşları gibi birçok kimseden beklentilerini değerlendirdiği geniş bir kavramdır (akt. McCullough & Huebner, 2003) ve araştırmalar engelliliği bulunan ya da bulunmayan ergenlerin yaşam doyumlarının oldukça bireysel farklılıklar gösterdiği yönündedir (Gilman & Huebner, 2003).

Çalışmalar (Looze, Huijts, Stevens, Torsheim, & Vollebergh, 2017; Suldo, R. Minch, & Heaton, 2015; Tomlinson, Keyfitz, Rawana, & Lumley, 2017; Varela et al., 2017) daha fazla

tipik gelişim gösteren ergenlik çağındaki gençlere odaklanmakla birlikte, özel gereksinimliliği olan bireylerin yaşam doyumu ve etkileyen faktörlerin araştırılması oldukça önemlidir. Çünkü toplumlar özel gereksinimliliği olsun ya da olmasın bireylerden meydana gelmektedir. Bu yönüyle de yaşam doyumu gibi öznel iyi oluşla yakından ilişkili olan durumların incelenmesini gerekli kılar. Bu noktadan hareketle araştırmanın amacı hafif düzeyde zihinsel engeli olan ergenlerde yaşam doyumu ile okula bağlanma arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Ayrıca araştırmanın alt amacı yaşam doyumu ve okula bağlanmanın cinsiyetler açısından farklılık gösterip göstermediğini belirlemektir.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu çalışma hafif düzeyde zihinsel engeli olan ergenlerde yaşam doyumu ve okula bağlanma durumlarını betimlemesi yönüyle tarama modelinde ve aralarındaki ilişkiyi araştırması yönüyle ilişkisel tarama modelinde bir araştırmadır (Karasar, 2013).

Araştırma Grubu

Bu çalışma Ankara il merkezinde bir özel eğitim iş okulunun 9., 10., 11. ve 12. sınıflarında öğrenim gören hafif derecede zihinsel engelliliği olan 46 öğrenci üzerinde yürütülmüştür. Araştırmaya katılan öğrencilerin yaşları 15 ila 23 arasında değişmektedir. . Araştırmaya dahil edilen katılımcıların %21,7'si 17, %19,6'sı 20, %17,4'ü 18, %13'ü 16, %8,7'si 15 ve %8,7'si 21 %2,2 'si ise 23 yaşındadır. Katılımcıların %50 'si kadın(n=23), % 50 'si (n=23) ise erkektir

Araştırmada sosyo-ekonomik düzeye ilişkin bir değişken incelenmemekle birlikte, uygun örnekleme yöntemi ile belirlenen öğrencilerin devam ettikleri okulun bulunduğu ilçe bakımından alt ve orta sosyo-ekonomik düzeyden gelen öğrencileri yansıtılabileceği düşünülmüştür. Örnekleme dahil edilme kriterleri arasında yalnızca hafif derecede zihinsel engellilik tanısı alınmış olması, ek olarak başka bir tanının bulunmaması, araştırmaya gönüllü olarak katılması bulunmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Çokboyutlu Öğrenci Yaşam Doyumu Ölçeği (ÇÖYDÖ): Öğrencilerin yaşam doyumu Huebner (1994) tarafından geliştirilen ve Çivitci (2007) tarafından Türkçeye uyarlanan 36 maddelik Çok Boyutlu Öğrenci Yaşam Doyumu Ölçeği (ÇÖYDÖ) kullanılarak ölçülmüştür. Beş farklı alandaki (arkadaş, okul, yaşanan çevre, aile ve benlik) yaşam doyumunu değerlendiren ölçek 4 dereceli olarak değerlendirilmektedir. ÇÖYDÖ Türkçe formunun alt boyutları ve toplam puanı için hesaplanan test-tekrar test katsayıları $r = .70$ ve $r = .86$ arasında ve iç tutarlık katsayıları ise $r = .70$ ve $r = .85$ arasında değişmektedir. Ölçekten beş alt boyuttan elde edilen puanlarla birlikte bir genel yaşam doyumu puanı elde edilebilmektedir ve puanın yüksekliği yaşam doyumunun da arttığını göstermektedir. Ölçeğin bu çalışmada elde edilen iç tutarlık katsayısı $\alpha = .87$ olarak bulunmuştur.

Çocuk Ve Ergenler İçin Okula Bağlanma Ölçeği (ÇEOBÖ): Okula bağlanmayı ölçmek için Hill (2005) tarafından geliştirilen 15 maddelik “Okula Bağlanma Ölçeği” kullanılmıştır. Okula bağlanma, öğretmene bağlanma ve arkadaşına bağlanma olmak üzere üç alt boyuttan oluşan ölçekte maddeler için Likert tipi beşli derecelendirme yapılmaktadır. Ölçeğin Türkçe formu 12 maddeden ve orijinal formdaki gibi üç boyuttan oluşmaktadır ve iç tutarlılık katsayısı $\alpha=.84$, test tekrar test katsayısı ise .85 olarak bulunmuştur (Savi, 2011). Bu çalışmada iç tutarlılık katsayısı okula bağlanma boyutu için $\alpha= .88$, öğretmene bağlanma boyutu için $\alpha= .77$, arkadaşına bağlanma boyutu için $\alpha= .83$ ve ölçek toplam puanları için ise $\alpha= .90$ olarak bulunmuştur. Ölçekten bütün maddeleri toplayarak toplam puan da alınabilmektedir. Puan yüksekliği okula bağlanmanın yüksek olduğunu göstermektedir. Ölçekten alınabilecek puanlar 13 ile 65 puan arasında değişmektedir.

Kişisel Bilgi Formu: Araştırmacı tarafından geliştirilen bu formda katılımcılara ait yaş, cinsiyet ve devam ettikleri sınıf bilgisi sorulmuştur.

Veri Toplama Süreci

Uygulamalar ortalama beş-altı kişilik gruplar halinde yapılmıştır. Katılımcıları yönlendirici cevaplardan kaçınılmış ve formların cevaplanması süresinde herhangi bir müdahalede bulunulmamıştır.

Araştırma araçları okul ortamında ve sınıf öğretmenlerinin gözetiminde uygulanmıştır. Uygulama öncesi onam formu ile katılımcılar gönüllü olarak araştırmaya katıldıkları beyan etmişlerdir. Okul müdürlüğünden ve sınıf öğretmenlerinden gerekli izinler alınarak araştırma yapılmıştır.

Verilerin İstatistiksel Analizi

Çokboyutlu Öğrenci Yaşam Doyumu Ölçeği (ÇÖYDÖ) ve Çocuk Ve Ergenler İçin Okula Bağlanma Ölçeği (ÇEOBÖ) ile elde edilen veriler için IBM SPSS Statistic 23 paket programı kullanılarak t Testi ile analizi yapılmış, ayrıca frekans (N) ve ortalama (X) değerleri tablolarda verilmiştir.

Bulgular

Okula bağlanmanın incelendiği Tablo 1’de erkeklerin kadınlara göre ortalama olarak daha yüksek puan aldıkları ve Okula Bağlanma altölçeği ortalamaları bakımından cinsiyet ile anlamlı bir fark bulunurken, diğer iki altölçek ortalamaları bakımından bir farklılık bulunmamıştır.

Tablo 1

ÇEOBÖ Altölçeklerine Göre Cinsiyet Karşılaştırmaları ile İlgili t Testi Sonuçları.

Cinsiyet	n	X	Ss	t	
Okula Bağlanma	Erkek	23	4,1630	,88101	,278*
	Kadın	23	3,8804	,86560	
Öğretmene Bağlanma	Erkek	23	17,7826	2,93810	,206*
	Kadın	23	16,5217	3,67880	
Arkadaşa Bağlanma	Erkek	23	21,0870	4,67015	,0422*
	Kadın	23	18,2174	4,63148	

* p < .05 ** p < .01

Tablo 2*ÇÖYDÖ Altölçeklerine Göre Cinsiyet Karşılaştırmaları ile İlgili t Testi Sonuçları.*

Yaşam Doyumu Alanı		N	X	SS	
Arkadaş	Erkek	23	25,869	5,083	,013*
	Kadın	23	21,869	5,421	
Okul	Erkek	23	18,869	4,093	,201
	Kadın	23	17,260	4,308	
Çevre	Erkek	23	19,695	4,289	,131
	Kadın	23	17,739	4,340	
Aile	Erkek	23	26,304	5,919	,137
	Kadın	23	23,478	6,720	
Benlik	Erkek	23	19,652	4,052	,056
	Kadın	23	17,434	3,603	

* p < .05 ** p < .01

Katılımcıların yaşam doyumları ve cinsiyetleri arasındaki ilişkiye ait bulguların sunulduğu Tablo 2 incelendiğinde yaşam doyumu alt boyutlarının tümünde erkeklerin kadınlardan ortalama puanlar açısından daha yüksek puanlar aldıkları görülmektedir. Cinsiyet ile yaşam doyumu arasındaki ilişki incelendiğinde ise benlik alt boyutu dışındaki tüm alt boyutlarda anlamlı bir farklılık bulunmuştur.

Tablo 3*Yaşam Doyumu Alanları ve Okula Bağlanma Arasındaki İlişki*

Yaşam Doyumu Alanı	Arkadaş	Okul	Çevre	Aile	Benlik
Okula Bağlanma	,597**	,559**	,236	,327*	,467*
	,000	,000	,114	,027	,001
Arkadaşa Bağlanma	46	46	46	46	46
	,753**	,521**	,419**	,375*	,474**
Öğretmene Bağlanma	,000	,000	,004	,010	,001
	46	46	46	46	46
Öğretmene Bağlanma	,392**	,422**	,200	,245	,483**
	,007	,003	,183	,100	,001
	46	46	46	46	46

* p < .05 ** p < .01

Tablo 3 incelendiğinde araştırmaya dahil edilen ergenlerin okula bağlanma alt boyundaki puanları ile yaşam doyumlarının arkadaş, okul, benlik ve aile alt boyutları ile ilişkili olduğu görülürken okula bağlanmaları ile çevre arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığı görülmektedir. Okula bağlanmaya etki eden yaşam doyumu alanları arasında en fazla etkili olan boyutun arkadaş olduğu görülmektedir. Tablo 3 incelendiğinde ayrıca arkadaş bağlanma boyutu ile arkadaş doyumu arasında yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. (r=,753). Öğretmene bağlanma ile yaşam doyumu alt boyutları arasındaki ilişkinin de sunulduğu Tablo 3'de öğretmene bağlanma ile benlik (r=,483); okul (r=,422) ve arkadaş (r=,392) doyumu arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Öğretmene bağlanma ile çevre ve aile doyumu arasında ise anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

Tartışma ve Öneriler

Ergenlik çağındaki bireylere ilişkin yaşam doyumu araştırmalarında sıklıkla araştırılan demografik değişkenlerden biri cinsiyettir. Araştırma sonuçları okul ve arkadaş yaşam doyumu alanlarında kadınların lehinedir (Huebner, Suldo, Smith, & McKnight, 2004; Nickerson & Nagle, 2004). Fakat bazı araştırma sonuçları ise erkeklerin genel yaşam doyumlarının daha yüksek olduğu yönündedir (Goldbeck, Schmitz, Besier, Herschbach, & Henrich, 2007).

Ülkemizde de yapılan araştırma sonuçları yine cinsiyet değişkeni bakımından farklılıklar göstermektedir. Köker(1991), ergenlik çağındaki kadınların genel yaşam doyumlarının erkeklere nazaran daha yüksek olduğunu bildirirken Gün ve Bayraktar (2008), cinsiyetler arasında anlamlı bir farklılık olmadığını saptamıştır. Birbiriyle uyumlu olmayan bu sonuçlar, gerek genel yaşam doyumunda gerekse yaşam doyumu boyutlarında cinsiyet etkisinin farklı toplumlara ya da araştırma grubunun niteliğine göre değişebildiği şeklinde yorumlanabilir. Bu araştırmada araştırma gurubunu oluşturan bireylerin özel gereksinimli olmaları sebebi ile daha fazla araştırmaya ihtiyaç duyulan bir konudur.

Bowlby (1973) insanın öznel iyi oluşunu bir takım işlevlere bağlamaktadır. Bu işlevler, bireyin yaşamındaki anne babası, akran ve arkadaşları, öğretmenleri gibi yakın çevresindeki bireylere karşı bağlanması tarafından önemli ölçüde etkilenmektedir. Yaşam doyumu çalışmalarında ergenlik çağındaki bireylerin demografik özelliklerinden (Çivitci, 2009) daha çok bağlanmaya ilişkin sonuçlarının (Nickerson & Nagle, 2005; Özdemir & Koruklu, 2013) etkili olduğu görülmüştür.

Ergenlik döneminde arkadaşların artan önemine karşın aile ile bağlar devam etmekte ve önemini korumaktadır. Garland (2000)'a göre yalnızlık ve istenmeyen biri olma duygusu, en ürkütücü yoksunluk duygusudur. Yaşlı, hasta ya da engelli bireyler arasında yalnızlık duygusu diğer bireylere nazaran daha yaygın olarak görülür. Engelli bireylerin ailelerine olan ihtiyaçları aile ile olan bağlarını güçlendirmekte ve bu alandaki yaşam doyumunu etkilemekte olabilir. Ergenlik döneminde akranların yeme seçimlerinden satın alınan ürünlere (Voorend et al., 2013), tütün ürünü kullanımı (Tirtosudiro, Dhamayanti, & Sambas, 2016)ve karar vermeye (Albert, Chein, & Steinberg, 2013) kadar oldukça geniş bir alanda öneminin arttığını belirten birçok araştırma bulunmaktadır. Bu çalışmanın bulguları özel gereksinimli ergenlik çağındaki bireyler için de arkadaşlığın önemli olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Okulla ilk tanışılan yıllardan itibaren öğretmenler de çocuklar üzerinde oldukça etkilidir. Öğretmeni ile iyi bağlar kurması ve takdir görmesi benlik saygısı geliştirmesi açısından oldukça önemlidir. Öğretmenleri ile olumlu iletişim ve ilişkilere sahip olan ergenlik çağındaki bireyler akademik başarı göstermekte, daha motive olmaktadır (Davis, 2006). Araştırmalar okula bağlanmanın birçok sonuç ile ilişkili olduğunu saptamıştır. Bunlar: duygusal, davranışsal ve akademik sonuçlar gibi çok yönlü olabilmektedir (Way et al., 2007). Ayrıca arkadaşla bağlanma ile okul, benlik, çevre ve aile doyumu arasında da ilişki olduğu görülmektedir. Bu durumun arkadaşlığın okul ortamı, aynı çevreyi paylaşmanın, ailenin

arkadaşlara olan tutumundan ve bireylerin sağlıklı birer benlik yapısı geliştirmelerinde aracı bir faktör olmasından kaynaklanabileceği düşünülmektedir.

Bellici (2012), araştırmasında deney grubuna ait yaptığı ilk testte okula bağlanma ortalama puanlarının arkadaşına ve öğretmene bağlanma puanlarının ortalamasından daha düşük olduğunu belirlemiştir. Okula bağlanmanın birçok faktörden etkilenmesi mümkündür. Ergenlik döneminde okulu bırakma ile ilgili değişkenleri inceleyen Jimerson (2009), okulu bırakan lise öğrencilerinin %50'sinin okulu sevmeme, ceza alma gibi nedenleri belirttiğini aktarmaktadır. Okulu bırakma nedenlerinin diğer %50'sini ise ekonomik ve kişisel sebepler paylaşmaktadır (akt.Santroek, 2012).

Okul ortamı içerisinde ergenlerin yaşadığı problemler onları okuldan uzaklaşmaya ve yalnızlığa sevk edebilir. Aksi şekilde okula karşı olumlu tutumlar edinmelerini ve sosyalleşmelerini de sağlayabilir (Erözkan, 2009). Okula bağlanma üzerinde arkadaş boyutunun en fazla etki eden boyut olması ergenlik çağındaki bireylerde artan akran önemi ile açıklanabilir. You ve ark. (2008), okula bağlılığın yaşam doyumu ile olumlu ilişkili olduğunu bulmuştur. Savi (2011) okula bağlanmanın çocukların ve ergenlerin iyi oluşları ile ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Furrer ve Skinner (2003) öğretmenleri tarafından takdir edilen ilk ergenlik dönemindeki öğrencilerin öğretmenlerinin gözünde önemsiz olduklarını düşünen öğrencilere göre sınıfta daha mutlu olduklarını göstermişlerdir. Ayrıca çalışmalar, okula karşı bağlılık hisseden öğrencilerin riskli davranışlarda bulunma olasılıklarının da düşük olduğunu göstermektedir (Catalano, Oesterle, Fleming, & Hawkins, 2004; Moritz Rudasill, Reio Jr, Stipanovic, & Taylor, 2010; Voisin et al., 2005).

Bellici (2012) ve Jimerson (2009), araştırmalarında normal gelişim gösteren bireylerin okula bağlanmalarını incelemiştirler. Bilişsel yetersizliği olan bireylerin uyum problemleriyle normal gelişim gösteren bireylerden daha fazla karşılaştıkları bilinmektedir. Ancak uygulanan müdahale programları okula bağlanma üzerinde etkili sonuçlar elde etmektedir. Bu bağlamda örnekleme dahil edilen öğrencilerin okula bağlanma durumlarına etki edebilecek programlar uygulanabilir ve etkisi araştırılabilir (akt.Santroek, 2012).

Bireylerin ergenlik yıllarında gösterdiği saldırgan ve problem davranışlar bebeklik yıllarındaki ebeveyn güvensiz bağlanma ile ilişkili olabileceği düşünülmektedir. Güvensiz bağlanma risk faktörü işlevi görürken, aile içi iletişim, arkadaş grubuna dahil olma ise koruyucu işlev görür (Kaplan & Aksel, 2013). Ergenlik yıllarında öne çıkan akran desteğinin yaşam doyumuna etkisi, sosyal desteğin yaşam doyumu aracılığıyla çatışmayı büyük oranda yordaması olarak açıklanabilir (Bozoğlan, 2014).

Araştırma sonuçlarına göre hafif derecede zihinsel engelliliği olan ergenlerin okula bağlanmaları ve yaşam doyumları arasında ilişki olduğu yönündedir. Birçok okulda olduğu gibi iş okullarında da öğrencilerin okula bağlanmalarını kolaylaştırıcı ve arttırıcı çalışmalar yapılmalıdır. Engelli bireylerin yaşam doyumları daha geniş gruplarda ve çocukluk, ergenlik ve yetişkinlik yıllarında araştırılmalıdır. Yaşam doyumuna etki eden faktörlerin belirlenmesi kadar olumsuz etki edenlerin düzenlenmesi de ayrıca bir ihtiyaç oluşturmaktadır. Engelli bireylerin yaşam doyumlarını arttırıcı çalışmalar düzenlenebilir ve etkisi araştırmacılar tarafından araştırılabilir. Ülkemizde farklı gurupların yaşam doyumuna ilişkin araştırmaların engelli bireyler üzerine yoğunlaştırılması önerilmektedir.

Kaynaklar

- Albert, D., Chein, J., & Steinberg, L. (2013). The teenage brain. *Current Directions in Psychological Science*, 22(2), 114–120. <https://doi.org/10.1177/0963721412471347>
- Bowlby, J. (1969). *Attachment, attachment and loss, Vol. 1*. New York: Basic Books.
- Bowlby, J. (1973). *Seperation: Anxiety and anger, attachment and loss, Vol. 2*. New York: Basic Books.
- Bozoğlan, B. (2014). Çatışmanın yordayıcısı olarak sosyal destek ve yaşam doyumu. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 22(1), 161–175.
- Catalano, R. F., Oesterle, S., Fleming, C. B., & Hawkins, J. D. (2004). The importance of bonding to school for healthy development: Findings from the social development research group. *Journal of School Health*, 74(7), 252–261. <https://doi.org/10.1111/j.1746-1561.2004.tb08281.x>
- Chong, J., Mackey, A. H., Broadbent, E., & Stott, N. S. (2012). Children's perceptions of their cerebral palsy and their impact on life satisfaction. *Disability and Rehabilitation*, 34(24), 2053–2060. <https://doi.org/10.3109/09638288.2012.669021>
- Cüceloğlu, D. (2006). *İnsan ve davranışı: psikolojinin temel kavramları*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çivitci, A. (2009). İlköğretim öğrencilerinde yaşam doyumu: Bazı kişisel ve ailesel özelliklerin rolü. *Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(1), 29–52. Retrieved from <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=uvt&AN=100877&lang=tr&site=ehost-live>
- Davis, H. (2006). Exploring the contexts of relationship quality between middle school students and teachers. *The Elementary School Journal*, 106(193–223), 193–223.
- Diener, E., Suh, E., Lucas, R., & Smith, H. (1999). Subjective Well-Being: Three decades of progress. *Psychological Bulletin*, (125), 276–302.
- Doyle, A., & Markiewicz, D. (2005). Parenting, marital conflict and adjustment from early- to mid-adolescence: Mediated by adolescent attachment style? *Journal of Youth and Adolescence*, 34, 97–110.
- Erözkan, A. (2009). Ergenlerde yalnızlığın yordayıcıları. *İlköğretim Online*, 8(3). <https://doi.org/10.17051/IO.96764>
- Gilman, R., & Huebner, E. (2003). A review of life satisfaction research with children and adolescent. *School Psychology Quarterly*, 18, 192–205.
- Goldbeck, L., Schmitz, T., Besier, T., Herschbach, P., & Henrich, G. (2007). Life satisfaction decreases during adolescence. *Quality of Life Research*, 16, 969–979.
- Goldberg, S. (2000). *Attachment and development. In the Texts in Developmental Psychology Series*. New York: Oxford.
- Huebner, E., Suldo, S., Smith, L., & McKnight, C. (2004). Life satisfaction in children and youth: Empirical foundations and implications for school psychologists. *Psychology in the Schools*, 41, 81–93.

- Kaplan, B., & Aksel, E. S. (2013). Ergenlerde bağlanma ve saldırganlık davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Nesne Psikoloji Dergisi*, 1(1), 20–48. <https://doi.org/10.7816/nesne-01-01-02>
- Karavasilis, L., Doyle, C., & Markiewicz, D. (2003). Associations between parenting style and attachment to mother in middle childhood and adolescence. *International Journal of Behavioral Development*, 27, 153–164.
- Looze, M. E. de, Huijts, T., Stevens, G. W. J. M., Torsheim, T., & Vollebergh, W. A. M. (2017). The happiest kids on earth. Gender equality and adolescent life satisfaction in Europe and North America. *Journal of Youth and Adolescence*, 1–13. <https://doi.org/10.1007/s10964-017-0756-7>
- McCullough, G., & Huebner, S. E. (2003). Life Satisfaction reports of adolescents with learning disabilities and normally achieving adolescents. *Journal of Psychoeducational Assessment*, 21(1), 311–324.
- Moritz Rudasill, K., Reio Jr, T. G., Stipanovic, N., & Taylor, J. E. (2010). A longitudinal study of student–teacher relationship quality, difficult temperament, and risky behavior from childhood to early adolescence. *Journal of School Psychology*, 48(5), 389–412. Retrieved from <http://digitalcommons.unl.edu/edpsychpapers>
- Nickerson, A., & Nagle, R. (2004). The influence of parent and peer attachments on life satisfaction in middle childhood and early adolescence. *Social Indicators Research*, 66, 35–60.
- Nickerson, A., & Nagle, R. (2005). Parent and peer attachment in late childhood and early adolescence. 25, 223 – 249. *Journal of Early Adolescence*, 25, 223–249.
- Özdemir, Y., & Koruklu, N. (2013). İlk ergenlikte ana-babaya bağlanma, okula bağlanma ve yaşam doyumu. *Elementary Education Online*, 12(3), 836–848.
- Perry, B. (1996). *Violence and childhood trauma: Understanding and responding to the effects of violence on young children*. Gund Foundation Publishers.
- Santilli, S., Nota, L., Ginevra, M. C., & Soresi, S. (2014). Career adaptability, hope and life satisfaction in workers with intellectual disability. *Journal of Vocational Behavior*, 85(1), 67–74. <https://doi.org/10.1016/J.JVB.2014.02.011>
- Santrock, J. (2012). *Yaşam boyu gelişim*. (G. Yüksel, Ed.). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Schmidt, L., Kirchner, J., Strunz, S., Brożus, J., Ritter, K., Roepke, S., & Dziobek, I. (2015). Psychosocial functioning and life satisfaction in adults with autism spectrum disorder without intellectual impairment. *Journal of Clinical Psychology*, 71(12), 1259–1268. <https://doi.org/10.1002/jclp.22225>
- Smedema, S. M., Pfaller, J. S., Yaghmaian, R. A., Weaver, H., da Silva Cardoso, E., & Chan, F. (2015). Core self-evaluations as a mediator between functional disability and life satisfaction in college students with disabilities majoring in science and technology. *Rehabilitation Research, Policy, and Education*, 29(1), 96–104. <https://doi.org/10.1891/2168-6653.29.1.96>

- Smith, P. K., Cowie, H., & Blades, M. (2003). *Understanding children's development*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Steinberg, L. (2007). *Ergenlik*. İstanbul: İmge Yayınları.
- Suldo, S. M., R. Minch, D., & Hearon, B. V. (2015). Adolescent Life satisfaction and personality characteristics: Investigating relationships using a five factor model. *Journal of Happiness Studies*, 16(4), 965–983. <https://doi.org/10.1007/s10902-014-9544-1>
- Tirtosudiro, M. A., Dhamayanti, M., & Sambas, D. R. (2016). Personal and Environmental Risk Factors of Smoking in Male Adolescent. *American Journal of Clinical Medicine Research*, Vol. 4, 2016, Pages 52-55, 4(3), 52–55. <https://doi.org/10.12691/AJCMR-4-3-4>
- Tomlinson, R. M., Keyfitz, L., Rawana, J. S., & Lumley, M. N. (2017). Unique Contributions of Positive Schemas for Understanding Child and Adolescent Life Satisfaction and Happiness. *Journal of Happiness Studies*, 18(5), 1255–1274. <https://doi.org/10.1007/s10902-016-9776-3>
- Varela, J. J., Zimmerman, M. A., Ryan, A. M., Stoddard, S. A., Heinze, J. E., & Alfaro, J. (2017). Life satisfaction, school satisfaction, and school violence: A mediation analysis for Chilean adolescent victims and perpetrators. *Child Indicators Research*, 1–19. <https://doi.org/10.1007/s12187-016-9442-7>
- Voisin, D. R., Salazar, L. F., Crosby, R., Diclemente, R. J., Yarber, W. L., & Staples-Horne, M. (2005). Teacher connectedness and health-related outcomes among detained adolescents. *Journal of Adolescent Health*, 37(4), 337.e17-337.e23. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2004.11.137>
- Voorend, C. G., Norris, S. A., Griffiths, P. L., Sedibe, M. H., Westerman, M. J., & Doak, C. M. (2013). “We eat together; today she buys, tomorrow I will buy the food”: adolescent best friends’ food choices and dietary practices in Soweto, South Africa. *Public Health Nutrition*, 16(3), 559–567. <https://doi.org/10.1017/S1368980012003254>
- Way, N., Reddy, R., & Rhodes, J. (2007). Students’ perceptions of school climate during the middle school years: Associations with trajectories of psychological and behavioral adjustment. *American Journal of Community Psychology*, 40(194–213).
- Yavuzer, H. (1996). *Çocuk Psikolojisi*. Ankara: Remzi Kitabevi.
- You, S., Furlong, M., Felix, E., Sharkey, J., Tanigawa, D., & Green, J. (2008). Relations among school connectedness, hope, life satisfaction, and bully victimization. *Psychology in the Schools*, 45(5), 446–460.